

HASANPAŞA (TEFENNİ) KÖYÜNDE YARI-GÖÇEBE YAŞAM BİÇİMİ VE KÜLTÜREL PRATİKLER*

Cultural Practices and Semi-Nomadic Life Style in Hasanpasa (Tefenni) Village

Arş. Gör. Evren EKİZ**
Prof. Dr. Hakkı YAZICI***

ÖZ

Hayvancılık faaliyetleri Türk kültürü ve ekonomik yapısı içerisinde önemli bir yere sahip durumdadır. Bu durum Orta Asya bozkırlarında konar-göçer yaşam biçimi ile başlamış olup, fetih ve göçlerle Anadolu coğrafyasına kadar uzanmıştır. Bugün bakıldığında konar-göçer yaşam biçimlerinde birtakım farklılıklar görülmekle birlikte Anadolu'nun çeşitli sahalarında hâlâ sürdürülmektedir. Bu sahalarından birisi de Burdur ilidir. Nitekim araştırmaya konu olan Tefenni ilçesi Hasanpaşa köyünde koyun yetiştiriciliğine dayalı yarı göçebe yaşam biçimini sürdüren aileler ve bu ailelere mensup çobanlar yaşamaktadır. Hasanpaşa köyünde koyun yetiştiriciliği kış aylarında köy içinde ve köye yakın alanlarda bulunan ağullar ile ahırlarda gerçekleştirilmektedir. Bahar ayları ile koyunlar, köyün güney ve güneybatısında uzanan Rahat Dağı'nın eteklerinden başlayarak yüksek kesimlerine doğru çıkarılmakta ve burada bulunan yayla alanlarında beslenmektedir. Rahat Dağı zengin bitki örtüsü ve bünyesinde barındırdığı yayla alanları ile çobanlara iktisadi faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri imkânlar sağlamaktadır. Bu imkânlar dâhilinde gelişen yarı göçebe yaşam biçimi köyde uzun yıllardan beri yapılmakta olup, köyün kültürel kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada yarı göçebe yaşam biçimi, hayvancılık faaliyetleri ve bu faaliyetlerle iç içe geçmiş kültürel pratiklerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışma nitel araştırma yöntemi kapsamında etnografik temelli bir araştırmaya dayanmaktadır. Bu yaklaşıma yönelik çalışmalarda amaç belirli bir grubun kültürünü tanımlama ve yorumlamadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle, ilgili literatür gözden geçirilmiştir. İkinci aşamada araştırma sahasını oluşturan Hasanpaşa köyü ve Rahat Dağı'nı kapsayan alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Alan çalışmaları sırasında katılımcı gözlem ve görüşme teknikleri de uygulanmıştır. Alan çalışmaları ile yarı göçebe yaşam biçimi içerisinde gelişmiş çok sayıda kültürel pratik tespit edilmiştir. Bunlar arasında, yaylaya göç sırasında gerçekleştirilen çoban uğurlaması, yayla alanlarında görülen nişan taşları, yayladan köye dönüşte gerçekleştirilen Yünüm (Böğet) töreni ve günümüzde terk edilmiş olan koç katımı etkinliği ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte köyde yaşanan kırdan kente göç ve genç nüfusun çobanlığı tercih etmemesi gibi sebeplerle yarı göçebe yaşam biçimine olan ilginin her geçen gün azaldığı görülmektedir. Bu durum köye ait söz konusu kültürel pratiklerin kaybolmasına neden olmaktadır. Çalışma kapsamında uzun yıllar boyunca süregelen bu yaşam biçimi ve kültürel pratiklerin korunarak geleceğe aktarılmasına yönelik bazı öneriler sunulmuştur. Öncelikle yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin desteği alınmalı ve kültürel pratiklerin turizm faaliyetlerine dâhil edilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda Yünüm (Böğet) töreni festival havasında bir etkinlik haline dönüştürülmeli, konser, halk oyunları gösterisi, fotoğraf sergisi vb. gibi sosyal ve kültürel etkinlikler ile desteklenmelidir. Yünüm (Böğet) töreni kapsamında sürü ve sahiplerine yönelik yarışmalar düzenlenerek ödüller verilmelidir. Yine tören kapsamında çoban uğurlaması etkinliğinin temsili olarak (ziyaretçi katılımıyla birlikte) gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Son olarak da Yünüm (Böğet) töreninin UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne dâhil edilmesine yönelik çalışmalar yürütülmelidir.

Anahtar Kelimeler

Yarı göçebelik, kültürel pratikler, çoban bayramı, Yünüm (Böğet) töreni, Hasanpaşa köyü.

ABSTRACT

Livestock activities have an important place in Turkish culture and economic structure. It began among Turks who were migrant settlers in the steppes of the Central Asia and continued in Anatolia where they

* Bu çalışma "Kültürel Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Burdur İli Yörükleri" adlı doktora tezi için toplanan verilerin bir bölümünden hazırlanmıştır.

Geliş tarihi: 11 Eylül 2018 - Kabul tarihi: 13 Mart 2022

Ekiz, Evren; Yazıcı Hakkı. "Hasanpaşa (Tefenni) Köyünde Yarı-Göçebe Yaşam Biçimi ve Kültürel Pratikler", *Millî Folklor* 134 (Yaz 2022): 182-199

** Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Afyonkarahisar/Türkiye eekiz@aku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3701-9955.

** Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Afyonkarahisar/Türkiye hyazici@aku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8631-6126.

migrated. Today migration-type lifestyle among Turks has changed but it still remains in different regions of Turkey. Burdur is one of these regions. The study was carried out in the village of Hasanpaşa in Tefenni where semi-nomadic lifestyle based on sheep breeding still exists. Sheep breeding is carried out in winter in the stables in and around the village. During spring the sheep are fed in the highlands starting from the foothills of Rahat Mountain, which lies to the south and southwest of the village. Rahat Mountain has rich vegetation and highland areas which provide shepherds with an opportunity to carry out their economic activities. The semi-nomadic lifestyle that was developed within these conditions has been maintained in the village for many years and gained an important place in the cultural identity of the villagers. The aim of this study is to investigate semi-nomadic animal husbandry activities based on sheep breeding and cultural characteristics related to these activities. The study is designed with an ethnographic (cultural analysis) approach qualitative study. The purpose of the ethnographic studies is to define and interpret the culture of a particular group. In the study the related studies were reviewed. Then I made a field visit to Hasanpaşa and the nearby area including Rahat Mountain. At this step, I made observations and interviews to collect qualitative data. In the study it is found that there are numerous cultural practices and activities closely related to the semi-nomadic lifestyle. Some of them are as follows: "çoban uğurlaması" which is sending off the shepherd who goes to the plateau engagement tradition took place at the plateau, and ceremonies like Yünüm (Böğet) and "koç katım" in which the sheep mate with the males. On the other hand, it is observed that interest in the semi-nomadic life decreases due to reasons such as rural-to-urban migration and young people's disinterest in sheepherding profession. Moreover, leads to decrease in the cultural activities in the village. Some suggestions have been presented for the preservation of this lifestyle that has been going on for centuries and its transmission to future generations in the study. First local authorities and non-governmental organizations should work to improve tourism activities by including these cultural elements in the activities. For instance, Yünüm (Böğet) ceremony should be celebrated as a fair supported with events such as concerts, folk dances and socio-cultural events (e.g. photo exhibitions). Event organizers can organize competitions for herds and the owners and give awards for winners in Yünüm (Böğet) ceremonies. "Çoban uğurlaması" (send off) activity can be role-played as a tradition and visitors can join to watch and be a part of it. Finally, Yünüm (Böğet) ceremony should be made a part of the National Inventory of Intangible Cultural Heritage and the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.

Keywords

Semi-nomadism, cultural practices, shepherd's day, Yünüm (Böğet) ceremony, Hasanpaşa village.

Giriş

Hayvancılık faaliyetleri Türklerin temel ekonomik uğraşlarından birisini oluşturmaktadır. Bozkır kültürü etrafında gelişen eski Türk ekonomik yapısının büyük oranda hayvancılık faaliyetlerine dayandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Türkler yüksek ovalar ve yaylaların teşkil ettiği bozkır coğrafyasında çobanlık ve hayvan besiciliğine dayalı bir iktisadi yapı oluşturmuşlardır. Bu yapı içerisinde at ve koyun yetiştiriciliği ön plana çıkmaktaydı (Kafesoğlu, 2015:304). Hayvanların sürekli beslenme ihtiyacı ve bu ihtiyacın giderilmesine yönelik otlak arayışı ise Türkleri konar-göçer yaşam biçimine yöneltmişti (Ögel, 1991:38).

Göçebelik insanların hayvanları ile birlikte mevsimlere uyarak uzun mesafeler boyunca belirli bir güzergâhta hiç durmadan yaptıkları yer değiştirme işi olarak tanımlanmaktadır. Bu işi yapanlara da göçebe adı verilmektedir (Öngör, 1964:145). Kutlu (1987:20) ise hayvancılık faaliyetleri ile geçimini sağlayan, belirli bir sahada yaz-kış yer değiştiren ve toprağa bağlı olmadan yaşayan insanları göçebe olarak nitelendirmektedir.

Öngör (1964:158) bugün Anadolu coğrafyasında görülen göçebe hayatın 11. yüzyıl sonlarından itibaren Orta Asya Bozkırlarından Anadolu'ya gelen Türkler tarafından taşındığını ifade etmektedir. Malazgirt zaferi ile Anadolu'nun kapıları Türklere özellikle de Büyük Selçuklu Devleti toplumsal yapısı içerisinde önemli bir yere sahip olan Oğuz boylarına açılmıştır. Bu dönemde başlayan göçler 13. yüzyıl sonlarına kadar devam

etmiş ve 1221-1260 yılları arasını kapsayan Moğol akınları sırasında büyük boyutlara ulaşmıştır (Şahin, 2006:58).

Oğuz boyları 10. yüzyıl itibariyle komşuları olan İslam toplumları ile sosyal, siyasal ve özellikle ticari anlamda çeşitli ilişkiler kurmuşlardır. Bu etkileşim Oğuzların İslamiyet'ten etkilenmesine ve zaman içerisinde İslam dinini benimsemesine yol açmıştır. 11. yüzyıla gelindiğinde ise İslamiyet Oğuzlar arasında baskın din haline gelmiştir. Bu süreçte Müslüman olan Oğuzlara Türkmen adı verilmiştir (Sümer, 1972:X).

Oğuz boyları Türkmen adıyla Anadolu topraklarında konar-göçer yaşam biçiminin öncülüğünü yapmıştır. Türkmenler Osmanlı Devleti'nde Türkmen adının yanında Yörük/Yürük adıyla da anılmaktadır. Nitekim Batı Anadolu'daki konar-göçer Türkmenlerin Yörük/Yürük şeklinde isimlendirildiği görülmektedir (Gündüz, 1996:14). Bunun yanı sıra yaşam biçimlerinin bir ifadesi olarak “konar-göçer”, “göçer-evli”, “göçerler” ve “göçebe” gibi adlandırmalar da yapılmaktadır (Şahin, 2006:61).

Sümer (Sümer 1949-50:520; Akt. Gülten, 2009:3) Osmanlı Devleti'nde konar-göçerlerin Yörük ve Türkmen olarak iki şekilde adlandırıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda Kızılırmak yayından güneğe doğru çekilecek bir çizginin batısında kalan konar-göçerler Yörük, doğusunda kalanlar ise Türkmen olarak adlandırılmıştır. Nitekim Teke Sancağının 1455 tarihli tahriri ile Aydın Sancağının 1461-1462 tarihli tahrir defterinde birçok cemaat Yörük olarak kaydedilmiştir (Gülten, 2009:3). Bununla birlikte Yörük adı bir boy, kavim ya da etnik grubu temsil etmemekte olup, yalnızca yaşam biçimini yansıtmaktadır (Sümer, 1972:174).

Osmanlı toplumsal yapısının önemli unsurlardan biri olan Yörükler 16. yüzyıl itibariyle Anadolu Beylerbeyliği nüfusunun yaklaşık olarak %15'ni oluşturmaktaydı. Bu dönemde Ankara, Kütahya, Menteşe, Aydın, Saruhan, Teke ve Hamid sancakları Yörüklerin yoğun olarak yaşadığı alanların başında gelmektedir (İnalçık, 2004:71).

Bu bilgilerden yola çıkarak Burdur ili ve yakın çevresinin Yörük nüfusunun yoğunlaştığı alanlar içerisinde yer aldığını söylemek mümkündür. Nitekim araştırma sahasını oluşturan Hasanpaşa köyü ve yakın çevresi de geçmişten günümüze Yörüklerin yaşadığı ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunduğu bir sahayı oluşturmaktadır. Konu hakkında K.K.1 şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bugün köyümüzde Yörük adı pek kullanılmıyor ama aslımız Yörük. Misal benim babama Yörük Ahmet derlerdi. Göçebe hayvancılık yapılmış bu çevrede. Zaman içerisinde atalarımız yerleşmiş. Yerleşenlerin bazıları hayvancılık faaliyetlerini tamamen bırakmış bazıları da bizim gibi yapmakta. Çok eski değil 40-50 yıl öncesine kadar Rahat Dağı yaylalarına Antalya, Denizli ve Aydın gibi yerlerden Yörükler gelirdi. Yazın burada dururlardı, kışın kendi memleketlerine giderlerdi.

Yetiştirdikleri hayvanların ihtiyaçları doğrultusunda yaşam koşullarını şekillendiren Yörükler hayvanları için taze otlak ve mera alanlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda Yörükler göç etmekte ve mevsimsel olarak yer değiştirmektedir. Eröz (1991:86) Yörük göçünü şu şekilde tanımlamaktadır: “*kışla, yayla, güzle arasında, aşiret halkının hayvanlarına mera temin etmek ve kendilerini de iklim şartlarına uydurmak için, bütün hayvanları ile birlikte mevsimden mevsime muntazam bir şekilde yaptıkları harekete göç denir.*”

Yaşanılan coğrafya, beslenen hayvanların cinsi, sayısı ve kültürel yapı yukarıda değinilen yer değiştirme hareketlerini etkilemekte olup, farklı göç tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmalara bakıldığında göç ve göçebelğin farklı kategorilerde ele alındığı görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Çeşitli Kaynaklara Göre Göçebelik Tipleri

Mehmet ERÖZ	Wolf-Dieter Hütteroth	Xavier De Planhol	M. Muhtar Kutlu
1-Tam göçebelik -Horizontal -Vertikal	1-Horizantal göçebelik (Saha göçebeliği)	1-Horizantal göçebelik (Saha göçebeliği)	1-Gerçek göçebelik
2-Yarı göçebelik	2-Vertikal göçebelik (Dağ göçebeliği)	2-Vertikal göçebelik (Dağ göçebeliği)	2-Yarı göçebelik -Küçük göçebelik -Göçer köylülük -Yarı yerleşiklik
	3-Ara tipler (Göçebe hayvancılık) -Yarı göçebelik -Yaylacılık -Transhüman	3-Ara tipler	3-Yaylacılık
			4-Transhumans

Kaynak: Eröz, 1991:71-72; Danker, 1960:136-138;
Planhol 1958:190-220; Kutlu 1987:27-28

Anadolu coğrafyası ele alındığında geleneksel göçebelik tipinin vertikal göçebelik (dağ göçebeliği) olduğunu söylemek mümkündür. Vertikal göçebelik (dağ göçebeliği) yaz aylarında dağlık alanların yüksek kesimlerinde bulunan yayla ve otlaklara, kış aylarında ise alçak kesimlerde bulunan kışlak alanlarına göç edilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu tip göçebelikte göçebeler herhangi bir konuta ya da toprağa bağlı kalmaksızın yetiştirdikleri hayvanların peşinde dikey doğrultuda ve mevsimsel olarak yer değiştirmektedir (Eröz, 1991:72; Danker, 1960:137).

Yörükler özelinde değerlendirildiğinde ise Eröz (1991:72) Anadolu'da yaşayan Yörüklerin büyük oranda yarı göçebe yaşam biçimini sürdürdüklerini ifade etmektedir. Yarı göçebelik, göçebelik ile yerleşik hayat arasındaki geçiş aşamasını oluşturmaktadır. Bu tip göçebelikte kış aylarında köylerde çadır yerine ağaç, taş, tuğla, saz vb. malzemelerden inşa edilmiş evlerde oturulmakta olup, hayvancılık faaliyetleri ile birlikte tahıl tarımı yapılmaktadır. Yaz aylarında ise yayla alanlarına çıkılarak hayvancılık faaliyetlerinde bulunulmakta ve çadırda oturulmaktadır. Araştırma sahası olan Hasanpaşa köyünde gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetleri de bu tip içerisine girmektedir.

Yörükler konar-göçer yaşam biçiminin Anadolu coğrafyasındaki en önemli temsilcilerinden birini oluşturmaktadır. Araştırma sahası olan Hasanpaşa köyü ve yakın çevresinde de Yörüklerin yaşadığı ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunduğu dikkate alındığında burada Yörükler ile ilgili birtakım bilgilerin verilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Yörükler, içinde buldukları coğrafi saha ile iklim koşullarına uyumlu olarak yaşarlar. Kış aylarını kışlak olarak adlandırdıkları, yetiştirdikleri hayvanlar ve kendileri için elverişli hava koşullarına sahip, ortalama yükseltisi az, soğuk rüzgârlardan korunaklı (kuytu) yamaçlarda, vadi içlerinde ya da köylerde geçirirler. Bu alanlarda yaşam hayvanların kış şartlarına uygun olarak olatılması ve takviye edici yemlerle (saman, arpa kırması, pancar küspesi vb.) beslenmesi şeklinde geçmektedir. Bu dönemde Yörükler ve sürüleri için oldukça önemli olan doğumlar (döl alımı) da gerçekleşmektedir (Bazin, 1994:332-334; Seyirci, 2000:4; Ekiz ve Yazıcı, 2014:176).

İlkbahar mevsimi ile birlikte havaların ısınması ve buna bağlı olarak otlak alanlarının daralması Yörükleri taze otlak arayışına yöneltmektedir. Bu arayış Yörüklerin yer değiştirmesine dolayısıyla göç etmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda Yörükler kışlak olarak kullandıkları alanlardan yayla olarak adlandırdıkları ve dağların yüksek kesimle-

rinde bulunan alanlara doğru göç ederler. Göç, geçmişte yük ve çeki hayvanlarının eşliğinde yaya olarak gerçekleştirilirken günümüzde büyük oranda motorlu taşıtlar ile gerçekleştirilmektedir (Seyirci, 2000:6; Doğan ve Doğan, 2005:694-700; Ekiz ve Yazıcı, 2014:176).

Yayla alanlarına göç edilmesi ile birlikte yaz ayları bu alanlarda hayvanların beslenmesi, sağılması, süt ve süt ürünlerinin üretilmesi ve üretilen ürünlerin satılması ile geçmektedir. Yine bu dönemde kırkım, teke ve koç katımı gibi önemli faaliyetlerde yapılmaktadır (Bazin, 1994:340-341; Ekiz ve Yazıcı, 2014:177).

Sonbahar mevsimi ile özellikle dağların yüksek kesimlerinde sıcaklık değerlerinin düşmesi ve yağışların başlaması Yörükleri tekrardan sıcak alanlara doğru yönlendirmektedir. Bu kapsamda Yörükler yayla olarak kullandıkları alanlardan kışlak olarak kullandıkları alanlara göç ederler.

Bu süreçte bazı Yörükler doğrudan kışlak yerine güzle olarak adlandırılan ve yayla ile kışlak arasında geçişi sağlayan alanlara göç ederler. Bir süre güzle de konaklayan Yörükler sıcaklık değerlerinin burada da düşmesiyle birlikte kışlak alanlarına göç ederler (Bazin, 1994:341-342; Doğan ve Doğan, 2005:694-700).

Genel hatlarıyla ve kısa bir şekilde aktarılmaya çalışılan konar-göçer yaşam biçimi, Yörüklerin kışlak olarak kullandıkları alanlar ile yayla olarak kullandıkları alanlar arasındaki mevsimsel hareketleri kapsayan bir döngü oluşturmaktadır. Her yıl tekrarlanan bu döngü ile Yörükler doğal çevrenin sunduğu imkânlar dâhilinde hayvancılık faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin benzer şekillerde uzun yıllar boyunca yapılması ise sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda kendine has bir yapının oluşmasını sağlamaktadır.

Yörük kültürü ile devam etmek gerekirse, yetiştirilen hayvanların sözlü kültür ürünlerinden halk inançlarına, geleneksel bilgi ve uygulamalardan töre ve törenlere kadar pek çok söylem ve pratiğe kaynaklık ettiğini söylemek mümkündür. Yörükler ve yaşam biçimlerini konu alan çalışmalara bakıldığında bu söylem ve pratiklere dair örnekler görülmektedir. Bu örneklerden bazıları şu şekildedir:

Yörükler yaylım sırasında kaybolan hayvanların kurt saldırısına uğramaması için kurt ağzı bağlama adını verdikleri bir uygulama gerçekleştirmektedir. Bu uygulamada Yörük atası öncelikle havanların kaybolduğu yöne doğru dönerek bıçağının ağzını açar. Bir eliyle bıçağı tutan Yörük atası diğer eliyle hayvanların kaybolduğu sahayı havada çizdiği bir daire içerisine alır. Devamında daire sınırları ile ağzı açık bıçağa üç kez üfler ve bıçağın ağzını kapatır. Bu şekilde kurt ağzı bağlanmış olur. Böylece sınırları çizilen saha içerisinde kalan hayvanlara kurdun saldırmayacağı, saldırıya bile ağzı bağlandığı için ısıramayacağına inanılır. İnanışa göre bıçağın ağzı açılmadıkça kurdun da ağzı açılmamaktadır. Bıçağın ağzı hayvanların bulunması ile birlikte açılmaktadır (Gözar, 2020:57).

Yörükler yetiştirdikleri hayvanların hareketlerini takip ederek birtakım tahmin ve değerlendirmelerde bulunmaktadır. Geleneksel ekolojik bilgi kapsamında ele alınan bu tahmin ve değerlendirmelerin başında meteorolojik tahminler gelmektedir. Halk meteorolojisi olarak da adlandırılan bu tahminlere bir örnek vermek gerekirse, keçiler soğuk ve yağışlı günleri bir gün öncesinden hissedebilmektedir. Böylesi durumlarda keçiler normal beslenme rutinlerinin dışına çıkarak daha hızlı ve daha fazla besin tüketmeye çalışır. Keçilerin bu davranışı soğuk ve yağışlı günlerde aç kalma endişesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumu gözlemleyen Yörükler de ertesi gün havanın soğuk ve yağışlı olacağını anlamaktadır (Büyüksahin, 2017:357).

Yörükler koyun ya da keçilerin kirkımı için bir araya gelmektedir. Bir nevi imece şeklinde gerçekleştirilen kirkım için dost, akraba ve arkadaşlar davet edilmektedir. Kirkım faaliyeti davetlilerin daha önceden belirlenen günde kirkım yapılacak olan çadır ya da yurda gelmesi ile başlamaktadır. Burada öncelikle davetlilere kahvaltı ikramında bulunmaktadır. Bu sırada bir kurban kesilerek, kirkım sonrası ikram edilecek yemeklerin hazırlıklarına başlanmaktadır. Kahvaltının ardından hayvanların kirkılması işine geçilmektedir. Kirkım yetiştirilen hayvanların sayısına bağlı olarak ikindi ya da akşam vaktine kadar devam edebilmektedir. Kirkımın tamamlanması ile birlikte hazırlanan yemekler ikram edilmektedir. Tüm gün boyunca Yörükler gerek yemek sofralarında gerekse kirkım işi sırasında kavi sohbetler ederek sosyalleşmekte, görüşemedikleri dost, akraba ve arkadaşları ile hasret gidermektedir (Meydan, 2016:196-199; Aksoy, 2012:56-57,62). Yörüklerin sosyalleşmesi ve yardımlaşması için taşıdığı önem ve gün içerisinde gerçekleştirilen faaliyetler kirkıma törensel bir yapı kazandırmaktadır.

Yörükler üzerinden aktarılmaya çalışılan bu örneklerle, güç yarışları (at yarışları, cirit, gökbörü), güreş yarışları (deve, boğa), en güzel hayvan yarışları, koç katımı törenleri, saya gezme (davar yüzü) törenleri ile döl müjdesi törenleri (Özdemir, 2005:72; Artun, 2014:331-333) gibi tören ve etkinlikleri de eklemek mümkündür.

Yetiştirilen hayvanlar ele alındığında ise Türk kültürü içerisinde at ve koyunun ön plana çıktığı görülmektedir. Araştırma sahası olan Hasanpaşa köyünde de koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır. Türklerin sosyal ve ekonomik hayatının büyük bir parçası hâline gelmiş olan koyun, hâliyle Türk kültürü ve mitolojisinde de kendine önemli bir yer edinmiş durumdadır. Koyun Türk yaşayış ve inanışında çokluğun ve saflığın, İslamiyet'ten sonra sükûnet, huzur ve barışın, koç ise erkekliğin, üretkenliğin, bolluğun, gücün ve yiğitliğin sembolü olarak görülmüştür. Koyun sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri içerisinde de kendine yer bulmuş durumdadır. Nitekim Oğuz Kağan Destanı ve Oğuznameler önemli birer örnek teşkil etmektedir. Diğer bir önemli husus ise Türklerin tarih boyunca kullandığı takvimlerden biri olan 12 Hayvanlı Türk Takvimi'ne göre 8. yıl "*koyun yılıdır*". Ayrıca Türklerin yaşadığı pek çok sahada koç-koyun başlı mezar taşları da görülmektedir (Bahadır, 2015:111-112; Alyılmaz, 2016:343; Çoruhlu, 2000:151; Güven, 2003:87; Biray, 2009:680; Aksoy, 2017:35-36).

Türkiye'de konar-göçer yaşam biçiminin görüldüğü alanlar içerisinde Burdur ili de bulunmaktadır. İl sınırları içerisinde bulunan dağlık alanlar ve bu alanları çevreleyen kırsal yerleşmeler konar-göçer yaşam biçiminin sürdürüldüğü sahaları oluşturmaktadır. Bu sahalardan birisi de Tefenni ilçesine bağlı Hasanpaşa köyüdür.

Hasanpaşa köyünde koyun yetiştiriciliğine dayalı yarı göçebe hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Uzun yıllardır yapılan bu faaliyet kış aylarında Köyde bulunan mesken ve hayvan barınaklarında, yaz aylarında Rahat Dağı'nın yüksek kesimlerinde bulunan yayla alanlarına göç edilerek gerçekleştirilmektedir. Uzun yıllara dayanan bu yaşam biçimi Köyün sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını da etkilemiş durumdadır. Kültürel yapı özelinden bakıldığında hayvancılık faaliyetleri ile ilişkili olarak pek çok kültürel pratiğin gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca köyün geleneksel bilgi birikimi açısından da zengin bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bütün bu özellikler Hasanpaşa köyünün hem araştırma konusu hem de araştırma sahası olarak seçilmesinde oldukça etkili olmuştur.

Bu çalışmanın amacı koyun yetiştiriciliğine dayalı yarı göçebe yaşam biçimi ve bu yaşam biçimine bağlı olarak gelişen kültürel pratikler ile geleneksel bilgi birikiminin ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışma şu soruları cevaplamayı hedeflemektedir. Hasanpaşa köyünde gerçekleştirilen yarı-göçebe yaşam biçiminin temel karakteri nedir?

Yarı-göçebe yaşam biçimine bağlı olarak gelişen kültürel pratikler nelerdir? Kültürel pratiklerin uygulanması sırasında başvurulan geleneksel bilgiler nelerdir?

Bu soruları cevaplama adına çalışmada öncelikle Hasanpaşa köyünde gerçekleştirilen yarı-göçebe yaşam biçiminin temel karakteri ortaya konulmaya çalışılmış olup, devamında bu yaşam biçimine bağlı olarak gelişen kültürel pratikler incelenmiştir.

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kapsamında, etnografik temelli bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma yönelik çalışmalarda amaç belirli bir grubun kültürünü tanımlama ve yorumlamadır (Hancock, 2002:4-5). Bu amaç doğrultusunda öncelikle göçebelik ve Yörükler ile ilgili çalışmalar gözden geçirilmiştir. İkinci aşamada Hasanpaşa Köyü ve Rahat Dağı'nı kapsayan alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Alan çalışmaları için amaçlı örneklem yöntemiyle 70 yaş üzeri bir erkek çoban ve ailesi seçilmiş olup, kışlak olarak kullanılan alanlarda başlayan ve yaylalarda devam eden yarı göçebe yaşam biçimi takip edilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte katılımcı gözlem ve görüşmeler yapılmıştır. Yine aynı örneklem yöntemiyle 3 kaynak kişi daha belirlenmiş ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcı gözlem ve kaynak kişilerle yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde çalışmada kullanılan veriler elde edilmiş ve derlenmiştir.

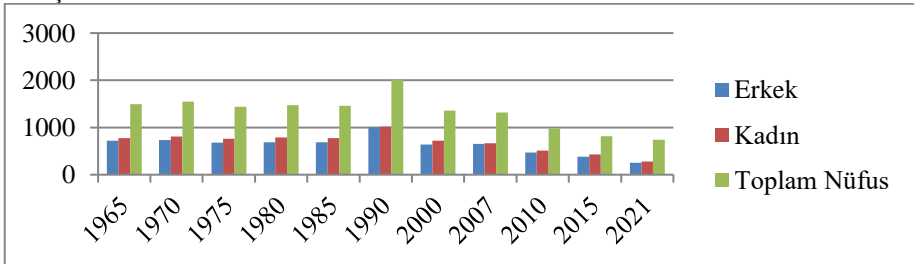
1. Hasanpaşa Köyünde Yarı Göçebe Yaşam Biçimi

Hasanpaşa köyü, Korkuteli-Çavdır-Tefenni sınırları içerisinde bulunan Rahat Dağı'nın Tefenni ovasına bakan kuzeydoğu eteklerinde ortalama yükseltisi 1250 m olan hafif eğimli bir tepenin güney yamacı üzerinde yer almaktadır. Köyün Tefenni ilçesine olan uzaklığı ise 14 km kadardır.

Saha Akdeniz Bölgesi sınırları içerisinde bulunmasına rağmen topografik faktörlerin etkisiyle karasal iklime benzer iklim özellikleri göstermektedir. Karakteristik Akdeniz ikliminden farklı olarak sahada kış aylarında kar yağışları ve don olayları görülmektedir. Yine İlkbahar aylarında konveksiyonel (yükselim) yağışlar görülürken, yaz ayları sıcak ve kurak geçmektedir.

Köy nüfusu 2021 yılı TÜİK verilerine göre 533 kişidir. Köyün nüfus gelişimine bakıldığında 1990 yılına kadar dalgalanmalar yaşandığı, 1990 yılında sayım dönemleri içerisindeki en yüksek değere ulaştığı ve sonrasında nüfusun azalmaya başladığı görülmektedir. Nüfusun cinsiyet yapısı ele alındığında ise kadın nüfusun bütün sayım dönemlerinde fazla olduğu görülmektedir (Ş:1). Bu durum köyün istihdam amaçlı olarak göç verdiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Nüfusun temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Köyde yetiştirilen tarım ürünlerinin başında arpa, buğday, nohut, silajlık mısır ve yem bitkileri (yonca, fiğ, yulaf vb.) gelmektedir. Hayvancılık faaliyetleri içerisinde ise inek ve koyun yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır.

Şekil 1. Hasanpaşa köyü 1965-2021 yılları arası nüfus değişimi

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Hasanpaşa köyünde koyun yetiştiriciliği büyük bir öneme sahiptir. Geçmişte hemen her evde yapılan bu faaliyetin günümüzde giderek azaldığı görülmektedir. Koyun yetiştiriciliği kış aylarında köyde ve köye yakın alanlarda bulunan ahırlar ile ağıllarda gerçekleştirilmektedir. Bahar ayları ile koyunlar, köyün güney ve güneybatısında uzanan Rahat Dağı'nın eteklerinden başlayarak yüksek kesimlerine çıkılarak yaylada beslenmektedir.

Rahat Dağı Tefenni ilçe merkezinin yaklaşık olarak 16 km güneyinde yer almakta olup güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanmaktadır. Dağlık kütle 1100-1200 m yükselti basamaklarını kapsayan Tefenni ovası kenarlarından başlayarak 2300 m yüksekliğe kadar ulaşmaktadır.

Bozkır bitki topluluklarının hâkim olduğu dağlık alanda yer yer karaçam (pinusnigra), meşe (quercus), ardıç (juniperus) gibi ağaç türleri de görülmektedir. (Arıbaş ve Demirkaya, 2005:149; Çetin vd. 2007:226-227). Yükseltinin arttığı sahalar ile yayla alanlarında ise dağ çayırları bulunmaktadır. Bu özellikleri ile Rahat Dağı yarı göçebe yaşam biçimi ve koyun yetiştiriciliğine uygun imkânlar sunmaktadır.

Hasanpaşa köyü dağlık alanın Tefenni Ovasına bakan kuzeydoğu bölümünü kullanmaktadır. Bu saha, içerisinde su kaynaklarının da bulunduğu çok sayıda yayla barındırmaktadır. Köylüler yaz aylarında bu alanlara göç ederek hem sıcak havadan uzaklaşmakta hem de otlaklardan faydalanmaktadır.

1.1. Kışlakta Yaşam

K.K.1 ve ailesi köyde yaşayan birçok aile gibi kış aylarını kendi evlerinde geçirmektedir. Yarım asrı aşkın bir süredir koyun yetiştiriciliği yapan K.K.1 Hasanpaşa köyü haricinde herhangi bir kışlak kullanmamış ve göç etmemiştir. Kışlak olarak kullanılan mesken tipi ise köy evi ve eklentilerinden oluşmaktadır. Burada aynı avlu içerisinde ev, ahır samanlık ve depo gibi eklentiler bulunmaktadır (F:1).

Fotoğraf 1. Hasanpaşa köyündeki farklı hayvan barınaklarından görünüm

Kışlakta kalış hava koşullarının da etkisiyle Ekim-Kasım aylarından Nisan-Mayıs aylarına kadar sürmektedir. Ekim-Kasım ayları ile birlikte kışlakta beslenmeye başlayan koyunlar hava şartlarının elverişli olduğu günlerde ev ve evin yakın çevresini kapsayan sahalarda otlatılmaktadır. Bu süreçte takviye yemleme de yapılmaktadır. Özellikle kar yağışlı ve karın yerde kaldığı günlerde koyunlar yaylıma çıkartılmamakta ahırda çift yemleme ile beslenmektedir. Ayrıca doğumu yakın olan gebe koyunlara da ekstra yem verilmektedir. Beslemede kullanılan yemlerin başında fabrika yemleri ile kendi arazilerinde yetiştirdikleri mısır silajı, arpa, yulaf ve yonca gibi yem bitkileri gelmektedir (K.K.1).

Doğumlar Kasım, Aralık, Ocak ve Şubat aylarında gerçekleşmektedir¹. Kuzu doğumları ile birlikte sabah ve akşam olmak üzere iki defa emiştirme yapılmaktadır. Kış-

lakta gerçekleştirilen diğer faaliyetler ise ahır-ağıl temizliği, hayvanların sağlığına yönelik işler ve zirai faaliyetlerdir.

1.2. Yaylaya Göç

Kışlak ve yayla arasında gerçekleştirilen göç serüveni Nisan ve Mayıs aylarında başlamaktadır. Dönemsel olarak göç tarihleri değişmekle birlikte çoğunlukla Mayıs ayı tercih edilmektedir. Köyde bulunan çobanlar Nisan ayında öncelikle dağlık alanın eteklerine, Mayıs ayında havaların iyice ısınmasıyla birlikte yükseklerde bulunan yaylalara göç etmektedir. Göç tarihlerinin belirlenmesinde kuzuların sürü ile yürüyebilir ve otlatabilir erişkinliğe gelmesi de etkili olmaktadır. K.K.1 ise Mayıs ayına kadar kışlakta kalmakta ve doğrudan yaylaya göç etmektedir. Uzun yıllardır aynı yaylaya göç eden K.K.1'e göçün sebepleri sorulduğunda

“Havaların ısınması

Köy ve çevresindeki otlakların daralması ve tarımsal faaliyetlerin başlaması (muhtarlık tarafından tarım arazileri ve bu alanlara yakın sahalarda otlatmanın yasaklanması)

“Yaylalarda bulunan otların yeşermesi” şeklinde cevaplar alınmıştır (K.K.1).

K.K.1 tarafından kullanılan yayla ile köy arasındaki mesafe yaklaşık olarak 10 km'yi, yükselti farkı ise 650 m'yi bulmaktadır. Göç için güneşli, sıcak ve rüzgârsız bir gün belirlenmektedir. Yaylada kullanılacak olan tüm araç-gereç ve gıda malzemeleri hazırlanarak traktör römorklarına yüklenmekte ve göç günü ya da bir gün öncesinde yaylaya taşınmaktadır. Eşyaların yaylaya ulaşmasıyla birlikte, burada bulunan ve kış boyunca kullanılmayan ağıl ile damın (çoban evinin) tadilatı yapılmakta ve çobanın kullanımına hazırlanmaktadır. Sürü ise yaya olarak göç etmektedir. Göç yaylaya ulaşımı sağlayan dağ yolu vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir (K.K.1).

1.3. Yaylada Yaşam

K.K.1 ve ailesi yayla olarak Atçayırı Mevkiini kullanmaktadır. Uzun yıllardır burayı kullanan K.K.1 yayla seçimini *“Her ailenin atadan deden gelen bir alışkanlığı, yurdu ve yaylağı vardır. Burada herkes kendi yurduna göçer. Başka yurtlara göçme ya da otlak kavgası gibi durumlar yaşanmaz.”* şeklinde açıklamaktadır (K.K.1). Sahanın tercih edilmesinde; köy sınırları içerisinde kalması, serin olması, yaz boyunca otlatma imkânı sağlaması, su kaynaklarının yeterli olması ve otlak ücretinin olmaması etkili olmaktadır.

Atçayırı Mevkii etrafı dik kayalık zirvelerle çevrili güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan hafif eğimli düzlüklerden oluşmaktadır. Saha içerisinde farklı noktalarda pınarlar ve çeşmeler bulunmaktadır (F:2). Otuz yıl öncesine kadar Döşemealtı/Antalya çevresinden gelen Yörüklerin de yayla olarak kullandığı saha günümüzde yalnızca köylüler tarafından kullanılmaktadır (K.K.1).

Fotoğraf 2. Atçayırı Mevkiinden görünüm

K.K.1 ve ailesi yaylada yörede dam olarak adlandırılan tek odalı bir mesken ve etrafı demir tellerle çevrili basit bir ağıl kullanmaktadır. Geçmiş yıllarda ise ahşap karkaslı hasır örtülü meskenler ile yığma taş toprak çatılı meskenlerin kullanıldığı bilinmektedir (K.K.1, K.K.2). Günümüzde kullanılan damlar modern teknik ve malzemeler (çimento, tuğla ve kiremit) kullanılarak inşa edilmiştir. Ayrıca bu damlarda güneş panelleri de bulunmakta olup, gündelik işlerde (şarj ve aydınlatma) kullanabilecek kadar elektrik enerjisi üretilmektedir.

Üç farklı mesken tipini de kullanan K.K.1 günümüzde modern damda konaklamaktadır. Ahşap karkaslı hasır örtülü meskenler tamamıyla kullanım dışıyken, yığma taş toprak çatılı damlar sütlük ve depo gibi amaçlarla kullanılmaktadır (F:3).

a

b

Fotoğraf 3. a) Yığma taş toprak çatılı dam b) Betonarme kiremit çatılı dam

Yakın geçmişe kadar tamamen gece saatlerinde yaylıma çıkarılan koyunlar, günümüzde sabah 05:00-09:00 ile akşam 16:00-21:00 arasında olmak üzere günde iki defa yaylıma çıkarılmaktadır. Yaylım Atçayırı Mevkii ve yakın çevresini kapsayan tepelik alanlarda gerçekleştirilmektedir (K.K.1).

Yayla ekonomik olarak da büyük bir önem arz etmektedir. Bu dönemde süt sağımı yapılmaktadır. Sağılan süt, miktarına göre aynı gün veya birkaç gün biriktirilerek işlenmektedir. Bu kapsamda tereyağı, yoğurt ve peynir üretilmektedir. Tereyağı ve yoğurt ailenin ihtiyacı kadar üretilirken, peynir daha fazla üretilmektedir. Üretilen peynirler suyundan arındırılarak tuzlanmakta ve içine maya kekiği/kaya kekiği (*Saturejacuneifolia*) serpiştirilerek plastik bidonlara basılmaktadır (F:4). Bu bidonlar yaylada konaklanan süre boyunca sütlükler ile çeşmelerin hatıllarında muhafaza edilmekte olup, yayladan köye dönüşte satılmaktadır. Yine son yıllarda Kurban Bayramlarının yaz aylarına denk gelmesi ile birlikte yaylada kurbanlık koyun ve kuzu satışları da gerçekleştirilmektedir.

Fotoğraf 4. Yaylada peynir üretimi ve üretilen peynirlerin muhafazası

Ağustos ayının son haftası ile birlikte yayladan dönüş başlamaktadır. Havaaların soğuması (özellikle gece sıcaklıklarının düşmesi), otlakların kurumaya başlaması ve tarım arazilerinde bulunan ürünlerin hasat edilmesi sonucunda yaylıma açılması yayladan dönüş sebepleri arasında bulunmaktadır.

2. Hasanpaşa Köyünde Yarı Göçebe Yaşam Biçimine Bağlı Olarak Gelişen Kültürel Pratikler

Yarı göçebe yaşam biçimi köyden yaylaya göç ile başlamakta, yaylada devam etmekte ve tekrardan köye göç ile son bulmaktadır. Yaylaya gerçekleştirilen göçler, çoban için zor günlerin geride kaldığını, bolluk ve berekete olan yolculuğu, sürüye de mera ile taze otlığa kavuşmayı vaat etmektedir. Böylesine önemli bir faaliyet için köyde çoban uğurlaması yapılmaktadır. Geçmişte yaylaya göç eden her aile tarafından gerçekleştirilen bu uygulama günümüzde oldukça sınırlı hale gelmiş durumdadır.

Çoban uğurlaması yaylaya göç edilecek gün gerçekleştirilmektedir. Aşamaları ise şu şekildedir: Öncelikle ahır veya ağılın çıkış kapısı önüne sürünün içinden geçebileceği genişlikte karşılıklı iki ateş (sap, saman artıklarından) yakılmaktadır. Sonrasında çoban önde sürü arkasında yakılan ateşlerin arasından geçilmektedir. Bu esnada ailenin diğer fertleri özellikle de kadınlar ellerinde su kovaları ile sürünün arkasından su serpererek dua etmektedir. Kadınlar “*çobancılığın hayırlı uğurlu olsun, bol-bereketli olsun*” şeklinde dua ve telkinlerde bulunmaktadır. Koyunlar için de “*çapıt (bez parçası) gibi çıktın ateş gibi gel*” şeklinde dua ve telkinlerde bulunmaktadır. Burada yayla hayatının bereketli/kazançlı, koyunların da sağlıklı/besili olması temenni edilmektedir (K.K.1, K.K.2).

Yaylaya ulaşan sürü ve çoban burada da çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Mayıs-Haziran ayları ile birlikte koyunlar kırılmaktadır. Kırkım iki farklı şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilki geleneksel yöntemlerle yapılan kırkım olup, törensel bir nitelik taşımaktadır. Kırkım öncesinde çoban, kırkım yapabilecek aile fertleri ve akrabalarına haber vererek kırkım için bir gün belirlemektedir. Bu günde sürüde bulunan tüm koyunlar kırıklık ve makasla kırılmaktadır. Kırkım tam bir sosyalleşme ve dayanışma havasında geçmektedir. Bu güne özel yemekler yapılmakta ve sohbetler edilmektedir. Bununla birlikte günümüzde kırkım törenleri giderek azalmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında kırkım makinelerinin kullanılması etkili olmaktadır. Makinalı kırkım olarak adlandırılan bu yöntemde bir kişi çok sayıda koyunu tek başına ve istediği zamanda kırkabilemektedir. Dolayısıyla kırkım için insanların bir araya gelmesine gerek kalmamaktadır (K.K.1).

Yaylada görülen kültürel uygulamalardan bir diğeri nişan taşları ve taş yığınlarıdır. Nişan taşı; çevreden toplanan taşların üst üste konulması ile oluşturulan yığınlar veya sütunlardır. Bu gelenek Moğol-Türk halk inancında ve Şamanizm içerisinde görülen Oboo (saygı-ibadet amaçlı oluşturulmuş taş yığını, dağ ziyaretgâhları) geleneğine benzerdir. Oboo’lar dağların yüksek kesimleri ve dağ geçitlerinde bulunmaktadır. Bu yığınlar yolculuklarda güven duası ile mevsim sonunda dağ ve gök ibadet törenlerinde kullanılmaktadır (Karakurt, 2011:237; Alyılmaz, 2015:107).

Yörede bulunan taş yığınları ise farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Bunlardan ilki dua etmek için kullanılan yığınlardır. Özellikle bolluk ve bereket (yağmur yağması, hayvanların ve ürünlerin verimli olması) için yapılan dualarda kullanılmaktadır. Burada dua eden kişi çevreden bulduğu taşları yığına atarak duasını tamamlamaktadır. İkincisi yön bulmak için dikilen nişan taşlarıdır. Özellikle yağmurlu ve sisli havalarda damın yakınına dikilen nişan taşı baz alınarak dama ulaşılmaktadır (F:5a). Nişan taşlarının yüksek tepe ve kayalıklara dikilmesiyle arazi içerisinde basit bir yayılım güzergâhı da oluşturulmaktadır. Çoban yağmurlu ve sisli havalarda bu taşları referans olarak yönünü bulmakta ve sürüyü otlatmaktadır (K.K.1, K.K.2).

Geçmişte çobanların vazgeçilmez kepenek de önemli bir kültürel değer taşımaktadır. Koyun yünlerinin keçeleştirilmesi ve üç boyutlu hale getirilmesi ile üretilen kepenek, çoban için yeri geldiğinde yağmurdan ve soğuktan koruyan bir mont, yeri

geldiğinde uyuyabileceği bir yatak işlevi görmektedir. Yörede yatak formunda kullanımına dair farklı teknikler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde kartal kanadı yatışı ile çoban yatışı ön plana çıkmaktadır. Kartal kanadı yatışı kepenegın içinde düz halde uzanılması ve kepenegın örtülmesi şeklinde gerçekleşirken, çoban yatışı kepenegın omuz kısmına çobanın dizini koyması ve kepenegı kubbe gibi sırtına alması şeklinde gerçekleşmektedir (F:5b) (K.K.1).

a

b

Fotoğraf 5. a) Nişan taşından bir görünüm **b)** Kepenek içerisinde çoban yatışı

Ağustos ayının son haftası ile birlikte çobanlar yayladan köye göç etmeye başlamaktadır. Bu tarihlerde köyün en önemli kültürel faaliyeti olan Yünüm (Böğet) töreni yapılmaktadır. Asıl amacı koyunların sudan geçirilerek yıkanmalarını sağlamak olan Yünüm (Böğet) töreni 600 yılı aşkın bir süredir gerçekleştirilmekte olup, her yıl Eylül ayının ilk hafta sonunda yapılmaktadır (K.K.1, K.K.2, K.K.3). Çoban bayramı olarak da adlandırılan törenin farklı aşamaları ve hazırlıkları bulunmaktadır.

Öncelikle sürünün sudan geçmesini sağlayacak, çobanın arkasından suya girerek sürüye liderlik edecek bir koyun belirlenmektedir. Yörede bu koyuna elcik (el koyunu) denilmektedir. Bu bağlamda insanlardan ürkmeyen bir koyun seçilmektedir. Genellikle kuzu iken seçilen koyunlar erkek ya da dişi olabildiği gibi birden fazla da olabilmektedir. Elcik olarak seçilen koyun ya da koyunlara çoban tarafından özel ilgi gösterilmektedir. Bu koyunlar ekmek, şeker, lokum, kuru üzüm, kuru incir gibi ürünlerle beslenmektedir. Bu şekilde çoban elciği kendisine alıştırmaya çalışmaktadır. Hatta vermiş olduğu ürünleri kendi terine sürerek kokusuna da tanıtmaya çalışmaktadır. Bu süreçte ses ve komut uygulamaları da yapılmaktadır (K.K.1, K.K.2, K.K.4).

Yünüm (Böğet) töreninden bir gün önce çobanlar ve sürüler eve gelmektedir. Burada koyunlar tören için hazırlanmaktadır. Özellikle elcik koyunlar boyanarak süslenmektedir. Belleme olarak adlandırılan bu işlem koyunların aslan yelesi gibi kirkılması ile başlamaktadır. Daha sonra elcikler yörede aşı taşı olarak bilinen kayacın tozu ile boyanmaktadır² (F:6). Son olarak da koza adı verilen yünden örülmüş üzeri mavi boncuklu ve çanlı takı malzemesi koyunun sırtına takılmaktadır (K.K.1, K.K.2, K.K.4).

a

b

Fotoğraf 6. a) Aşı taşı yatağı Rahat Dağı **b)** Belleme yapılan elcik koyun

Bellemenin yapıldığı günün ikinci vakti çobanlar sürüleri ile birlikte Yünüm (Böğet) töreninin son provasını yapmaktadır. Yörede koyun döğme-tos-tos olarak adlandırılan bu uygulama, çobanın elcik koyuna sudan geçmesi için öğrettiği ses ve komutların son olarak sürü ile birlikte tatbik edilmesidir. Bu bağlamda, çobanlar köye ait su deposunun bulunduğu tepelik alandan köy meydanına kendileri önde elcik ve sürüleri arkalarında koşarak inmeye çalışmaktadır (F:7). Bir nevi geçit töreni şeklinde gerçekleştirilen bu uygulamanın ardından sürüler yaylıma çıkmaktadır. O gece yalnızca çobanlar için değil aynı zaman da sürüler için de bayram niteliği taşımaktadır. Yaylım süresi boyunca sürüler tarım arazileri dâhil her alanda otlatılabilmektedir.

Fotoğraf 7. Tos-Tos geçidinden bir görünüm

Gece boyu otlayan koyunlar gün doğumundan önce böğet alanına getirilmektedir. Yörede böğet olarak adlandırılan yapı Rahat Dağı'nın eteklerinde bulunan ve köye yakın bir vadi içerisinde akan kaynak suyunun önüne basit bir set çekilmesiyle oluşturulmuş su birikintisidir.

Yünüm (Böğet) töreni aynı zamanda bir yarışma özelliği de göstermektedir. 1997 yılından itibaren “*Geleneksel Hasanpaşa Yünüm Böğet Şenlikleri*” adı ile düzenlenmektedir. Yarışma için köy muhtarı ve tecrübeli çobanlardan oluşan beş kişilik bir jüri oluşturulmaktadır. Jüri, çoban ve sürülerini suya girme ya da girmeme durumlarına göre puanlamaktadır. Burada dikkat edilen husus, elcik koyun ve sürünün çobanın arkasından hemen suya girmesidir. Elcik ve sürü tereddütsüz olarak çobanı takip eder ve suya girerse 10 puan verilmektedir. Eğer elcik girer sürü girmezse veya girmekte tereddüt ederse verilen puan miktarı da bu oranda düşmektedir (K.K.3).

Gündoğumu ile birlikte böğete inme olarak tabir edilen çoban ve sürüsünün sudan geçiş etkinliği başlamaktadır. Bu bağlamda çoban sürüsünün önüne geçerek böğete doğru hareket etmektedir. Çobanın ses ve komutları eşliğinde ilerleyen sürü çobanın arkasından suya doğru gelmektedir. Çobanın suya ulaşması ve girmesi ile arkasından gelen elcik ve sürü de suya girer veya atarsa böğete inme etkinliği başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş sayılmaktadır (F:8). Korkmadan suya giren ve yıkanan sürü sağlıklı ve iyi beslenmiş kabul edilmektedir (K.K.1, K.K.2). Bu esnada çoban suya inen elcğini omuzuna alarak başarısını mani ve türküler eşliğinde duyurmaktadır. Çobanlar arasında en çok dile getirilen mani ise şu şekildedir (Elçin,1997:510);

*Ekili tarlalarda gütmedim,
Sabaha kadar karı koynunda yatmadım,
Hırsızlık koyun alıp satmadım,
Emek çektim dayılar emek çektim.
Muhtar koyunu gibi ekin yedirmedim,
Fasulyeden bıktım, pancar isterim dedirtmedim,
Merada güttüm dayılar, merada.
Muhtar kıskandı, aza kıskandı bu sürüye (sürüyü),*

*At oldu, kısrak oldu, deve oldu sandı sürüye,
Bana koyun güdemez deyenler pişman oldu*

Eğer elcik koyun ve sürü suya girmez ve geri dönerse bu çoban için büyük bir mahcubiyet oluşturmaktadır. Bu durumda sürünün yeterince beslenemediği ve zayıf kaldığı düşünülmektedir (K.K.1, K.K.2). Katılım sağlayan sürülerin tamamının böğete inmesiyle birlikte tören sona ermektedir. Yarışma kapsamında dereceye giren çobanlar ise ödüllendirilmektedir.

Fotoğraf 8. Yünüm (Böğet) töreninden görünüm

Yünüm (Böğet) törenin çok önemli bir işlevi daha bulunmaktadır. Çoban ve koyunların su ile yıkanarak maddi anlamda temizlenmesinin yanında manevi olarak da bir temizlenme ve arınma söz konusudur. Çoban sürüsünü olatırken bilerek veya bilmeyerek bir tarım ürününe zarar vermiş ise kendisi ve sürüsü adına burada tarla sahibinden helallik istemektedir. Bu olay sürü ve çobanın böğete indiği sırada gerçekleşmektedir. Çoban böğetin içinde iken tarla sahibine “*Mehmet ağasının pancarını yedi de böyle oldu bu koyun*” veya “*Hasan dayının yoncasını yedi de suya indi bu koyun*” şeklinde naralar atarak vermiş olduğu zararı tarla sahibine duyurmaktadır. Seyirciler içerisinde yer alan tarla sahibi atılan naraları duyarak, çoban ile sürüsüne olan hakkını helal etmektedir. Çünkü bugün çoban ve sürünün af günüdür (K.K.1, K.K.2).

Hasanpaşa köyünde gerçekleştirilen bu tören Elçin (1997:511)’e göre Türk boylarında hayvan kültürü ile ilgili saya gezme (uğur ve bereketin temsil oyunu) ve saya türküleri gibi geleneklerin bir halkasını teşkil etmektedir. Bölgede sudan koyun geçirme geleneği Denizli/Çal Aşağıseğit köyünde de gerçekleştirilmektedir. Gerçekleştirilme amacı bakımından benzer özellikler gösteren “*Aşağıseyit Köyü Sudan Koyun Atlama Yarışı ve Yörük Şenliği*” ile “*Geleneksel Hasanpaşa Yünüm Böğet Şenlikleri*” arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Aşağıseyit köyünde;

- Koyunlar böğet yerine Menderes nehrine girmektedir.
- Tören gün boyu sürmektedir.
- Suya sürüyü temsilen 10-15 koyun girmektedir.
- Yarışma eleme usulü ve süre tutularak gerçekleştirilmektedir. (Koyuncu Okca, 2015:493-506).

Yünüm (Böğet) töreninin tamamlanmasının ardından sürünün üremesi ve gelecek nesillerin oluşturulması için koç katımı yapılmaktadır. Koç katımı Eylül ayının 25-28’i gibi yapılmaktadır. Bu tarihlerin seçilmesinin ise özel bir sebebi bulunmaktadır. Gebelik süresi 5 ay olan koyunların bu tarihlerde gebe kalması doğumların baharı müjdeleyen cemre tarihlerine denk gelmesini sağlamaktadır. Koç katımı ise şu şekilde gerçekleştirilmektedir; sürünün yayladan inmesi ile birlikte koçlar sürüden ayrılmakta ve özel olarak beslenmektedir. Yaklaşık bir ay boyunca ayrı olarak beslenen koç ve koyunlar uygun bir alanda (ev, ahır, ağıl, mera vb.) bir araya getirilmektedir. Koçlar çiftleşmeden

önce aşı taşının tozu ile kırmızı renge boyanarak nazar boncukları ile süslenmektedir. Boyanan ve süslenen koçların boyunlarına bereket ve bolluk getirmesi inancıyla kuru incir meyveleri asılmaktadır. Koçlar bu incirleri sürünün yanına ulaşıncaya kadar yiyecek tüketmektedir. Son olarak da çoban doğacak kuzuların dişi olmasını istiyorsa bir koçun sırtına kız çocuğu, erkek olmasını istiyorsa da erkek çocuğu bindirerek dua etmektedir (K.K.1, K.K.2). Ne yazık ki bu uygulama günümüzde neredeyse terk edilmiş durumdadır. Artık koçlar sürü içerisinde ayrılmayarak 12 ay boyunca kalmaktadır.

Sonuç

Türk kültür ve ekonomik yapısı içerisinde hayvancılık faaliyetlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu durum Orta Asya bozkırlarında konar-göçer yaşam biçimi ile başlamış olup, fetih ve göçlerle Anadolu coğrafyasına kadar uzanmıştır. Günümüzde konar-göçer yaşam şekillerinde bazı farklılıklar görülmekle birlikte Anadolu'nun çeşitli alanlarında hâlâ sürdürülmektedir. Ülkemizde konar-göçer yaşam biçiminin görüldüğü alanlar içerisinde Burdur ili de bulunmaktadır. Nitekim araştırmaya konu olan Tefenni İlçesi Hasanpaşa köyünde koyun yetiştiriciliğine dayalı yarı göçebe yaşam biçimini sürdüren aileler ve bu ailelere mensup çobanlar yaşamaktadır.

Araştırma sahası olarak seçilen Hasanpaşa köyü ve Rahat Dağı doğal ve beşeri çevre özellikleri ile konar-göçer yaşam biçimine elverişli imkânlar sunmaktadır. Sahanın tarihi süreç içerisinde göçer yaşam ve kültürüne ev sahipliği yapması ile dağlık alanın bünyesinde barındırdığı yayla alanları ve zengin bitki örtüsü bu imkânların başında gelmektedir.

Bu imkânlar dâhilinde gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetleri kış aylarında Hasanpaşa köyünde bulunan mesken ve eklentilerinde, yaz aylarında ise yaylalarda sürdürülmektedir. Kışlak olarak kullanılan köyde kalış süresi hava koşullarının da etkisiyle Ekim-Kasım aylarından Nisan-Mayıs aylarına kadar sürmektedir. Nisan-Mayıs ayları ile birlikte yaylalara göç edilmektedir. Nitekim K.K.1'de Mayıs ayında yayla olarak kullanıldığı Atçayırı Mevkiine göç etmektedir. Yaz ayları boyunca yaylada kalan K.K.1 yörede dam adı verilen bir meskende konaklamaktadır. Burada süt sağımı ve süt ürünleri üretimi de yapılmaktadır. Ağustos ayının son haftası ile birlikte tekrardan köye dönüş gerçekleştirilmektedir. Üretilen ürünlerin satışı da dönemde yapılmaktadır.

Yarı-göçebe yaşam biçimi içerisinde gelişen bilgi ve uygulamalar köyün kültürel yapısı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Uzun yıllardır sürdürülen bu yaşam biçimi köyde önemli bir kültürel birikim oluşturmuş durumdadır. Yaylaya göç esnasında gerçekleştirilen çoban uğurlaması ile başlayan süreç yaylada devam etmektedir. Burada kırkım töreni yapılarak çobanların sosyalleştiği ve yardımlaştığı bir ortam oluşturulmaktadır. Buna karşın günümüzde kırkım törenlerinin giderek azaldığı görülmektedir. Yaylada eski Türk geleneklerinden birisi daha gerçekleştirilmektedir. Moğol-Altay halk inancında ve Şamanizm içerisinde görülen Oboo (saygı amaçlı oluşturulmuş taş yığını) geleneğine oldukça benzeyen nişan taşı ve taş yığınları görülmektedir.

Yayladan dönüşte ise köyün en önemli kültürel etkinliği olan Yünüm (Böğet) töreni gerçekleştirilmektedir. Bu tören gerek yerel gerekse ulusal anlamda bir tanınırlığa sahiptir. Bu gelenek üzerine çekilmiş tanıtım filmleri, belgesel bölümleri ile yazılı basında makale ve haber metinleri de bulunmaktadır. Tören sonrası gerçekleştirilen bir diğer uygulama da koç katımıdır. Geçmişte koyun yetiştiriciliği yapan tüm aileler tarafından yapılan bu uygulama, bugün oldukça sınırlı bir şekilde yapılmaktadır.

Bu noktaya kadar aktarılmaya çalışılan kültürel pratik ve bilgiler kültürel mirasın kültürel mekânı durumundadır. Buna karşın yarı-göçebe yaşam biçimini sürdüren aile sayısının giderek azaldığı görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki temel sebep

ise köyde yaşanan kırdan-kente göçtür. Köyün sayım dönemlerine göre nüfus gelişimine bakıldığında; köyde ikamet eden nüfusun giderek azaldığı ve ikamet edenler içerisinde de kadın nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir. Yine köyde ikamet eden genç nüfusun koyun yetiştiriciliği ve yarı-göçebe yaşama biçimine sıcak bakmayışı da oldukça etkili olmaktadır.

Yarı-göçebe yaşam biçimine olan ilginin azalması köyde gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerin de azalmasına sebep olmaktadır. Bu kapsamda çoban uğurlaması neredeyse terk edilmiş durumdadır. Bu tören yalnızca görsel ve yazılı basına yönelik çalışmalar (belgesel çekimi gibi) sırasında gerçekleştirilmektedir. Teknolojik imkânların gelişmesine bağlı olarak yapılan makineli kırkım da kırkım törenlerinin giderek azalmasına neden olmuş durumdadır. Yine fabrikasyon ürünlerin artması sonucu kepenek kullanımı ortadan kalkmış durumdadır. Çobanlar kepenek yerine mont ve yağmurluk kullanmaktadır. Yarı-göçebe yaşam biçimini sürdüren aile sayısının azalması Yünüm (Böğüt) törenine olan katılımın azalmasına ve eski cazibesini kaybetmesine de neden olmaktadır. Son olarak da bakım koşullarının iyileşmesi ve ekonomik olarak yılda iki doğumun yüksek getirisi sonucunda koç katımı da neredeyse terkedilmiş durumdadır. Artık koçlar 12 ay boyunca sürü içerisinde kalmaktadır

Çoban Mehmetlerin öyküsü olarak günümüze kadar ulaşan kültürel pratikler ne yazık ki her geçen gün değerini kaybederek terk edilmektedir. Temelde basit gündelik işler gibi görünse de tüm bu etkinlikler bir yaşam biçimini oluşturmaktadır. Asırlar boyunca süregelen bu yaşam biçiminin korunarak gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır. Köyde gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerin bir kısmı çoban bayramları (koç katımı, saya, döl dökümü, yünüm-koyun yüzdürme) kapsamında Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri listesinde yer almaktadır (<http://aregem.kulturturizm.gov.tr>). Buna karşın, çoban uğurlaması, kırkım ve nişan taşı geleneği liste dışında kalmaktadır. Kışlaktan yaylaya doğru gerçekleşen bu sürecin bir bütün olarak korunması gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri listesine daha sonra UNESCO “İnsanlığın SOKÜM Temsili Listesi’ne” dâhil edilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Hasanpaşa köyü sahip olduğu bu değerleri ile birlikte turizm faaliyetleri açısından geliştirilebilir imkânlar da sunmaktadır. Yarı-göçebe yaşam ve kültürel etkinliklerin turizm açısından değerlendirilebilmesi için sunulan öneriler ise şu şekildedir:

Yerel ve ulusal basında yeri olan ve hali hazırda ziyaretçi katılımı ile gerçekleştirilen Yünüm (Böğüt) törenine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Öncelikle törenin yapıldığı sahanın fiziki koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Böğüt olarak kullanılan gölet sahasının peyzajı yeniden düzenlenmelidir. Ziyaretçilerin töreni rahatça izleyebilecekleri oturma ve dinlenme alanları ile çeşme ve tuvalet gibi temel ihtiyaçları karşılayacak birimler yapılmalıdır. Tören sonrasında ziyaretçilere yöreye has yemeklerin ve özellikle de yayla ürünlerinin satıldığı stantlar oluşturulmalıdır.

Yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin de desteği alınarak festival havasında bir ortam oluşturularak çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir. Yünüm (Böğüt) töreni ve hazırlık aşamalarını kapsayan 2 günlük sürede konser, halk oyunları gösterisi, seyirlik orta oyunu gösterileri, ziyaretçilerin objektifine yansıyan anların fotoğraf sergisi gibi sosyal ve kültürel etkinlikler ile en güzel süslenen koyun, en güzel koç, en hızlı koyun kırkımı gibi yarışmalar düzenlenebilir. Böylece Yünüm töreni ziyaretçiler açısından daha da çekici hale getirilmiş olacaktır.

Çoban uğurlaması etkinliğinin aktif hale getirilmesi ve ziyaretçi katılımı olarak gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Ziyaretçilerin yaylaya olan göçü yerinde görmesi ve

isteğe bağlı olarak göçe katılmalarına imkân verilmelidir. Sürü ve çoban ile birlikte göç güzergâhı boyunca yaya olarak bir nevi dağ yürüyüşü yapmaları, yaylaya ulaştıklarında ise isteğe bağlı olarak kamp kurmaları sağlanmalıdır. Yine isteğe bağlı olarak ziyaretçilerin çobanlarla birlikte hayvanların otlatılmasına katılması sağlanmalıdır. Bu sayede son yıllarda oldukça popüler olan dağ yürüyüşü ve dağcılık faaliyetlerine yönelik çeşitli aktivite imkanları da sunulmuş olacaktır.

NOTLAR

1. Burada değinilmesi gereken önemli husus koyunların yılda iki defa doğum yapmasıdır. Aile geçmişte koç katımı yaparak doğum kontrolünü sağlarken, günümüzde koçları sürüden ayırmamaktadır. Bu durum yılın farklı dönemlerinde kuzu doğumlarının yaşanmasına sebep olmaktadır. İlk doğumlar kış aylarına ikinci doğumlar yaz aylarına denk gelmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında etkili olan sebepler ise; yılda iki kuzunun daha fazla ekonomik getiri sağlaması ve koyunların beslenme-barınma şartlarının iyileştirilmesi şeklinde belirtilebilir.
2. Yörede Aşı Taşı olarak adlandırılan kayaç aslında hematit içerikli kil taşıdır. Doğada bol miktarda bulunan hematit taşı değişik şekillerde olabilir. En çok rastlanan türü ince taneli, yumuşak ve topraklı yapıda olan "kırmızı aşiboyasıdır". Bu taş çobanlar tarafından toplanarak işlenmektedir. Taşlar ilk olarak yumruk büyüklüğünde kırılarak ateş içerisinde yakılmaktadır. Yakılan taşlar dibek taşı içerisinde dövülerek toz haline getirilmektedir. Elde edilen toz su ve sıvı yağ ile karıştırılmaktadır. Bu karışım koyunların üzerlerine su püskürtülerek uygulanmakta ve bu şekilde boyanmaktadır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %50; İkinci Yazar %50.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada yer alan görüşmeler 2020 yılından önce gerçekleştirildiği için etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

K.K.1: Mehmet Özel, 1946, Hasanpaşa köyü doğumlu, Çoban. Mülakat tarihi: 14 Nisan, 19 Temmuz, 1-2 Eylül 2018. Hasanpaşa köyü ve Rahat Dağı.

K.K.2: Ramazan Bayar, 1947, Hasanpaşa köyü doğumlu, Çoban. Mülakat tarihi: 1-2 Eylül 2018. Hasanpaşa köyü.

K.K.3: İsmail Aksoy, 1972, Hasanpaşa köyü doğumlu, Köy Muhtarı. Mülakat tarihi: 1-2 Eylül 2018. Hasanpaşa köyü.

K.K.4: Gülhan Özel, 1988, Hasanpaşa köyü doğumlu, Hemşir. Mülakat tarihi: 1-2 Eylül 2018. Hasanpaşa köyü.

KAYNAKÇA

Aksoy, Hüseyin. "Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sürecinde Sosyo-Kültürel Bağlamda Sarıkeçili Yörükleri". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2012.

Aksoy, Mustafa. "Bitlis ve Ahlat'ta Koç-Koyun Başlı Mezar Taşları, Kümbetler ve Damgalar". *Türk Yurdu* 355 (Mart 2017): 35-38.

Alyılmaz, Cengiz. *İpek Yolu Kavşağının Ölümsüzlük Eserleri*. Ankara: Cem Veb Ofset (Atatürk Üniversitesi Yayınları No:1063), 2015.

Alyılmaz, Cengiz. "*Gobu*"stan'ın Gizemi ("*Kıpçaklar*"a Giden Yol). Ankara: Cem Veb Ofset(Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları No:6), 2016.

Arıbaş, Kenan ve Demirkaya, Hilmi. "Tefenni İlçesinden Irak'a İşçi Göçü". *SDÜ Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi* 6 (2005): 147-162.

Artun, Erman. *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi, 11. Baskı, 2014.

Bahadır, Halil. *Oğuznamelerde Hayvan Kültü ve İşlevleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2015

Bazin, Marcel. "Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti". Çev. Hamdi Kara. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 3 (1994): 323-350.

Biray, Nergis. "12 Hayvanlı Türk Takvimi Zamana ve İnsana Hükmetmek". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39 (2009): 671-382.

Büyüksahin, Ferhat. "Kültür-Çevre Bağlamında Geleneksel Ekolojik Bilginin Korunmasının Önemi". Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara, Ankara Üniversitesi, 2017.

Çetin, Şenol ve Seçmen Özcan. "Flora of Rahat Mountain (Burdur, Turkey)". *Turkish Journal Of Botany*, 31 (2007): 225-243.

- Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2000.
- Danker, Bedriye. “Güneydoğu Toroslarda Göçebelik (Dr. Wolf-DieterHütteroth’a Göre)”. *Türk Coğrafya Dergisi*, 20 (1960): 136-142.
- Doğan, M. Said ve Doğan Cihangir. “Yörüklerin Hayat Tarzı”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49 (2005): 677-708.
- Ekiz Evren ve Yazıcı Hakkı. “Kültürel Coğrafya Açısından Burdur’un Bucak İlçesi ve Köylerindeki Yörük Göçleri”, Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı (yay. haz. Mustafa Ertürk, Alper Uzun, Şevki Danacıoğlu). Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği Yayınları, 175-184, 2014.
- Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatı Araştırmaları – II*, C. 2. Ankara: Akçağ Yayınları/221, 1997.
- Eröz, Mehmet. *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, 1991.
- Görar, Rıfat. “Yörük Kültürü”. M. Genç (Ed.) Isparta Çevresi Yörük Kültürü, 3-265. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2020
- Gülten, Sadullah. “Yörük Adına Dair Bazı Düşünceler”. *Ekev Akademi Dergisi*, 13/39 (2009): 1-10.
- Gündüz, Tufan. “Bozulmuş Türkmenleri (1540-1640)”. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara, Gazi Üniversitesi, 1996.
- Güven, Merdan. “Oğuz Kağan Destanı’nda Hayvanlar”. *Millî Folklor*, 57 (Bahar 2003): 82-91.
- Hancock, Beverley “An Introduction to Qualitative Research” (2002) 5 Şubat 2019. http://faculty.cbu.ca/pmacintyre/course_pages/mba603/mba603_files/introqualitative-research.pdf
- <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-159257/somut-olmayan-kulturel-miras-ulusalenvanteri.html> (03.03.2019).
- İnalçık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, C. 1. Çev. Halil Berktaş. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2. Baskı, 2004.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 38. Basım, 2015.
- Karakurt, Deniz. Türk Söylence Sözlüğü. (2011). 12 Mart 2019. <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/00/TurkSoylenceSozlugu.pdf>
- Koyuncu Okca, Ayşegül. “Asırlık Bir Seveda Öyküsü: “Aşağıseyit Köyü Sudan Koyun Atlama Yarışı ve Yörük Şenliği”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of TurkishorTurkic*, 10/14 (2015): 483-508.
- Kutlu, Muhtar. *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1987.
- Meydan, Ali. *Sebil Yörükleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. I. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/638 Kültür Eserleri Dizisi/46, 1991.
- Öngör, Sami. “Ortadoğu Ülkelerinde Göçebe Hayatın Bugünkü Şartları ve Göçebe Nüfusun Sadantarizasyonu”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 19/1 (1964): 145-160.
- Özdemir, Nebi. *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları/639, 2005.
- Planhol, Xavier. *De la Plaine Pamphlyienne Aux Lacs Pisidiens – Nomadisme et vie Paysanne*. Paris: Librairie Adrien- Maisonneuve, 1958.
- Seyirci, Musa. *Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri*. İstanbul: Der Yayınları, 2000.
- Sümer, Faruk. *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı, 1972.
- Şahin, İlhan. *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2006.